CÎTEVA OBSERVAȚII ASUPRA CONECTORILOR PRAGMATICI DIN LIMBA ROMÂNĂ

RODICA ZAFIU

Se propune o delimitare mai riguroasă, în sistemul limbii române, a clasei de conectori pragmatici specifici conversației uzuale, sugerîndu-se cîteva direcții de analiză a comportamentului și a valorilor semantice și pragmatice ale acestor unități lingvistice.

1. Conectorii pragmatici sînt definiți în genere prin capacitatea lor de a stabili *o relație între două acte de limbaj* [1]; cadrul ideal de manifestare a comportamentului lor este *dialogul*, toate celelalte utilizări fiind derivate din această situație primară și reprezentativă [2]. Prin polifonia sa, discursul monologic conține enunțuri care se cer atribuite mai multor locutori (Ducrot 1980, 1984) și împrumută, în dialogul interior prin care se construiește, mărcile generate de conversație.

Unitatea minimală care permite studierea conectorilor pragmatici este suita de două replici (R_1—R_2)[3]. Articulînd două enunțuri produse de locutori diferiți, care exprimă puncte de vedere distincte, conectorii pragmatici realizează *interacțiunea* conversațională și stabilesc gradual *coeziunea* textului pe care îl produc pas cu pas contribuțiile complementare.

Structura și dimensiunea acestor conectori fiind de o mare varietate, un posibil punct de plecare în investigarea lor îl constituie studiul unităților lexicale simple (adverbe, interjecții), al căror sistem e un nucleu completat și lărgit de sintagmele sau formulele propoziționale cu rol similar [4].

2.1. Particulele pragmatice care nu pot să apară decît în conversație formează o categorie dintre cele mai interesante; într-un discurs argumentativ, într-un text narativ etc. ocurența lor, accidentală, apare ca o marcă manifestă a dialogului și a oralității. Evident, ceea ce caracterizează aceste particule nu e atît specificitatea structurii și a funcției, cît uzul, registrul stilistic. Ele reprezintă, în orice caz, indicii cei mai puternici ai interacțiunii lingvistice.

În cele ce vor urma nu ne vom ocupa, deci, de conectorii „livrești", care s-au format în discursul monologic elaborat sau au pătruns în el [5]; ne propunem să demonstrăm că în sistemul limbii române conectorii conversației cotidiene constituie o clasă relativ omogenă și reprezentativă.

[1] Unele definiții menționează și raportul între actul de limbaj și contextul său; interpretările se reduc la aceeași formulă în măsura în care contextul este descris prin vecinătățile lingvistice. Cf. Brockway 1982 : 21, Fernández-Sánchez 1988 : 153 ș.a.

[2] Gray 1977 susține punctul de vedere conform căruia caracterul dialogic este fundamental pentru limbaj.

[3] Pentru utilitatea acestei reducții, vezi Pop 1984 : 26—28.

[4] O foarte interesantă clasificare la Pop 1985, care înregistrează un mare număr de „holofraze" conversaționale.

[5] Vezi Guespin 1984 : 54 : „toute analyse conversationnelle [...] ne peut que regretter que le flirt de la pragmatique avec la logique l'amène à s'intéresser davantage à des connecteurs „nobles" (ceux de l'écrit argumentatif) qu'à ceux de l'oral familial".

SCL, anul XL, nr. 3, p. 315—319, București, 1989

BDD-A9444 © 1989 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:36 UTC)

2.2. Lista conectorilor pragmatici nespecifici conversației cotidiene este foarte mare; cea care urmează e departe de a fi completă: *dar*; *or*; *deci*, *așadar*, *în consecință*, *prin urmare*, *astfel*, *ca atare*[6]; *atunci*; *totuși*, *cu toate acestea*; *de altfel*, *de altminteri*, *altfel*, *altminteri*; *în plus*; *oricum*, *în orice caz*; *de fapt*, *în fond*, *în definitiv*, *la urma urmei*; *în fine*; *cel puțin*; *pe de o parte*, ... *pe de altă parte* etc. Gradul de omonimie între acești conectori și cei care atribuie valori de adevăr propozițiilor pe care le leagă este destul de redus; cele mai numeroase sînt elementele care stabilesc pertinența relativă a succesiunii de replici (Brockway 1982), exprimînd atitudinea valorizantă a celui de-al doilea locutor față de actul de limbaj al primului locutor și față de propriul său act.

Spre deosebire de aceste unități lingvistice, clasa conectorilor conversaționali pe care îi putem numi „minimali" cuprinde cuvinte ambigue, adesea aproape asemantice, ale căror valori tind spre simpla funcție de *indici*.

2.3. Conectorii pragmatici trimit către discurs, către contextul lingvistic pe care îl interpretează din punct de vedere semantic, ceea ce înseamnă că din categoria lor trebuie excluse particulele pragmatice care vizează contextul situațional *(Hai* /acasă/; *Uite* /un caiet/), precum și cuvintele prin care nu se realizează decît funcția conativă a limbajului: interjecțiile de apel *(hei, ia*$_1$) sau de interpelare *(măi, bă, bre)* pe care Pop (1985) le numește „mărci pur pragmatice". Particule ca *hai* sau *iată*, *uite* referă, în anumite condiții, la actul de limbaj, la enunțare; ele introduc diferite tipuri de acte, astfel încît se poate descoperi în comportamentul lor o specializare, o relație destul de stabilă între valoarea proprie unei interjecții și actul de limbaj realizat prin replica în care aceasta apare: interogație, aserțiune demonstrativă a unei informații noi etc.: **Hai,** */spune:/ cît costă?*; **Iată**: *am găsit soluția*. Aceste elemente pragmatice nu corespund, însă, definiției pe care am adoptat-o pentru a delimita clasa conectorilor, deoarece au o destul de mare autonomie și nu stabilesc decît o relație de la stînga la dreapta cu enunțul care urmează.

2.4. Pentru a delimita deci domeniul conectorilor specifici conversației (sau cel puțin nucleul lor lexical) e necesar să fie lămurit într-o anumită măsură statutul destul de indecis al *interjecției* în sistemul limbii. Chiar limitele acestei clase de cuvinte sînt destul de labile: mai mulți termeni sînt interpretați cînd ca interjecții, cînd ca adverbe (Nica 1988: 140, Ciompec 1985: 31) sau ca „interjecții improprii" (Dominte 1985: 302). Chiar după trasarea unor limite clasa rămîne eterogenă, conținînd: onomatopeele, categorie aparte (Dominte 1985: 302), formele expresive, afective, cuvintele de apel — în fine, conectorii pragmatici.

2.5. Introducerea cîtorva criterii suplimentare ar putea preciza aria conectorilor pragmatici ai limbii române. Primul criteriu se referă la apariția unei unități date în prima (R_1) sau în cea de-a doua (R_2) replică a unei unități bimembre de dialog.

Lexemele cu rol pragmatic care apar în R_1 nu pot fi considerate conectori propriu-ziși, pentru că nu au funcția de a impune o interpretare pornind de la ceva „deja spus", nu leagă R_1 de un context anterior. Aceste

[6] Vezi Cilianu-Lascu 1985.

BDD-A9444 © 1989 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:36 UTC)

elemente rămîn totuși mărcile unor acte de limbaj specifice, orientate către cererea de răspuns, ceea ce constituie contribuția lor la realizarea coeziunii din unitatea dialogică.

Printre itemele care pot să apară în R_1 se numără interjecțiile care marchează începutul unei fraze exclamative sau interogative — *ei*, *ei bine* —, „exponentul interogativ" al întrebării confirmative — *da*? *nu*?, *așa-i*?, *așa*?, *ai*? (Cristea, Cuniță 1986 : 150), modalizatorii *oare* și *au* (pe care gramaticile îi consideră adverbe), utilizați în interogații dubitative etc.

Criteriul apartenenței la prima sau la cea de a doua replică produce două categorii pragmatice : prima, formată din unitățile care pot să apară deopotrivă în R_1 și în R_2; cealaltă, din conectorii propriu-ziși, care nu apar decît în R_2 și au ca funcție principală pe aceea de „*ambreiori*" *de răspuns*. Analiza trebuie să distingă sensurile diferite și cazurile de omonimie : la prima vedere, anumiți „ambreiori" par să facă parte din R_1 ; în realitate, această plasare corespunde unei importante modificări semantice și funcționale : *ia*, de exemplu, este scindat în două valori net distincte și marcate prin intonație și prin prezența/absența unei pauze după interjecție. Ia_1 este o marcă pur pragmatică sau conativă, care apare în R_1 : **Ia** *ascultă* ! ; ia_2 # e un *ambreior de răspuns* : — *Ce faci aici*? — **Ia**, *aștept pe cineva*. Un comportament similar îl caracterizează pe *e-*, ale cărui principale valori sînt e_1 : **E**, *grăbește-te* ! și e_2 : — *Vii*? — **E**, *depinde*.

Mărcile pragmatice din R_1 sînt indici ai unei *rupturi* (în opoziție cu *legătura* pe care o stabilesc conectorii propriu-ziși). Aceste mărci introduc o temă nouă, o nouă unitate discursivă.

2.6. O altă categorie de mărci care apar exclusiv în răspunsuri este formată din particulele afirmației și negației : da_2, *mda*, $așa_2$, *îhî* ; nu_2, *ba*, *aș*, *nț* ; *ba da*, *ba nu*. Da_2, nu_2, $așa_2$ se opun, ca sensuri și utilizări diferite ale acelorași lexeme, unităților da_1, nu_1, $așa_1$ — care sînt caracterizate printr-o intonație interogativă și apar în R_1. Rolul de conectori al acestor particule este discutabil ; domeniul lor se poate delimita prin următoarele criterii : a) *valoarea de substitut*, b) *independența formală*, c) capacitatea de a contracta *relații sintactice* de subordonare, ca element subordonat sau ca regent. Membrii acestei clase sînt *pro-fraze*, decodate prin raportare la enunțul anterior (Wunderli 1974, Nica 1988 : 140) ; valoarea propozițională (posibilitatea de a forma enunț independent) e o caracteristică pe care *pro-frazele* o împart cu unii conectori propriu-ziși : *de*, *mde*. În ceea ce privește relațiile sintactice, doar poziția de termen regent este semnificativă, în vreme ce subordonarea creează diferențieri în interiorul clasei (să se compare : *Spune că* **da** / **Spune că* **aș** — cu **Da**, *pentru că* ... / **Aș**, *pentru că* ...).

2.7. Un criteriu ineficient pentru delimitarea categoriei conectorilor propriu-ziși, dar care indică o posibilă clasificare internă a categoriei și a claselor înrudite este cel al *poziției* pe care elementele dependente le ocupă în enunț. Se poate face distincția între poziția *inițială* (foarte bine reprezentată de elemente care „joacă rol de bornă la stînga", Simonin 1984 : 49 și care au funcția de „atac de discurs", Bouacha 1981 : 44 — *păi*, ia_{1-2}, e_{1-2} etc.), cea *finală* (funcție de închidere, reprezentativă mai ales pentru R_1 : nu_1?, da_1?, *ai*?) și cea *liberă* (care izolează anumite sintagme după criterii sintactice și semantice : *zău*, *de*, da_2).

BDD-A9444 © 1989 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:36 UTC)

3.1. Categoria pe care o putem numi pe drept cuvînt „a conectorilor pragmatici ai conversației", prezenți exclusiv în R_2 („parapraxemele" lui Gardès-Madray, 1984 : 20), cuprinde, ca unități principale, termenii : *păi*, *de*, *mde*, *deh*, ia_2, e_2 (și variantele lor). Este interesant de observat că toate aceste unități au, în mare parte din utilizările lor, o valoare modalizatoare comună : *indecizia*, *îndoiala*. Fenomenul se poate explica prin atitudinea metalingvistică manifestată prin intermediul acestor conectori și implicînd o anumită dedublare. Propoziția *Eu zic că X* se opune propoziției *X* (enunțate pur și simplu) prin adăugarea unei relații de dependență între enunț și subiectul enunțător ; de aici pot deriva două tipuri de atitudine opuse : *intensivă și persuasivă* (*asum X*) sau, din contra, *prudentă* (**eu** *spun X* ; *ceilalți* ...). Polaritatea e ilustrată perfect de perechea *Păi vine* („Într-adevăr vine") — *Păi*, *vine* („Mda, cred că vine"). Mărcile enunțării (în rîndul cărora trebuie trecuți și conectorii, comparabili de multe ori cu *declarativele*) orientează interpretarea pe calea implicațiilor indirecte, care se substituie lecturii transparente (Dascal 1983 : 98).

3.2. O clasificare internă extrem de utilă se obține aplicînd particulelor pragmatice criteriul *instanței enunțiative reprezentate*. Enunțul marcat e atribuit uneia dintre instanțele enunțiative L_1/L_2 (locutor prim/locutor secund). *Ia*$_1$, *uite*, *iată*, *zău* însoțesc un enunț asumat de propriul său enunțiator, de EU ; *zi* (**Zi** : *ai venit*? „ai venit, care va să zică?"), *ai*? (*Ești bolnav*, **ai**? „ești bolnav, așa susții?") atribuie conținutul enunțului celuilalt locutor, într-o utilizare polifonică și *ironică* a limbajului.

3.3. Prima și cea mai generală funcție a *ambreiorilor de răspuns* este de conectare a R_2 la R_1 ; de aici decurge o întărire a relației semantice implicite dintre cele două enunțuri, ceea ce transformă conectorul pragmatic cu valoare abstractă în substitut de conector determinat : adversativ, conclusiv, cauzal etc. Funcția mai puțin evidentă este atribuirea replicii unui locutor identic sau nu cu enunțiatorul.

3.4. Analiza propriu-zisă trebuie să determine comportamentul și valorile fiecărui conector. Posibilitatea de a omite (cu sau fără modificări semantice) conectorul oferă informații pertinente asupra funcțiilor pragmatice.

Pentru *păi*, de exemplu, concluziile ar fi : conectorul nu apare decît în R_2 ; în situațiile (destul de rare) în care e independent, e vorba mai curînd de o elipsă a secvenței care ar fi trebuit să-i urmeze. Poziția sa este întotdeauna inițială : nu închide R_1 printr-o valorizare pozitivă, ci o continuă ca un *corectiv* : prin opoziție sau întărire. Enunțul este asumat de enunțiator, dar consecințele pot fi diferite : fie insistență, fie rezervă (v. supra, **3.1.**).

4. Conectorii pragmatici ai limbii române formează, după cum se observă, un sistem complex și nu foarte omogen, care nu se refuză totuși analizei. Subclasa constituită de conectorii specifici conversației cotidiene merită o investigație mai amănunțită, pornind de la premisa că aspectul *spontan*, *afectiv* și *aleatoriu* al interjecțiilor și al adverbelor care o compun nu e decît un fenomen de suprafață. Comportamentul acestor particule poate și trebuie să fie descris în termeni semantici și pragmatici.

BDD-A9444 © 1989 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:36 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Brockway, D., 1982 — *Connecteurs pragmatiques et principe de pertinence*, în „Langages", 67, p. 7—22.
Bouacha, A. A. 1981 — *„Alors" dans le discours pédagogique : épiphénomène ou trace d'opérations discursives ?*, în „Langue française", 50, p. 39—52.
Cilianu-Lascu, C. 1985 — *Le connecteur pragmatique „donc" en français et en roumain — inférence et argumentation*, în *Sémantique lexicale et sémantique énonciative* (*Bulletin de la Société Roumaine de Linguistique Romane*, XV), București, [T.U.B.], p. 209—226.
Ciompec, G. 1985 — *Morfosintaxa adverbului românesc*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
Cristea, T., Cuniță, A., 1986 — *Modalités d'énonciation et contrastivité*, București, [T.U.B.].
Dascal, M. 1983 — *Pragmatics and the Philosophy of Mind. I. Thought in Language*, Amsterdam, John Benjamins.
Dominte, C. 1985 — *Interjecția*, în I. Coteanu (coord.), *Limba română contemporană. Fonetica. Fonologia. Morfologia*, București, Editura Didactică și Pedagogică, p. 293—303.
Ducrot, O. (éd.) 1980 — *Les mots du discours*, Paris, Minuit.
Ducrot, O. 1984 — *Le dire et le dit*, Paris, Minuit.
Fernández-Sánchez, M. M. 1988 — *Procedimientos discursivos y conectores en las conversaciones especificas. Conclusiones de un estudio*, în „Le langage et l'homme", 23, fasc. 2, p. 152—157.
Gardès-Madray, F. 1984 — *Praxématique et interaction verbale*, în „Langages", 74, p. 15—29.
Gray, B. 1977 — *The Grammatical Foundations of Rhetoric. Discourse Analysis*, The Hague, Mouton.
Guespin, L. 1984 — *Interaction verbale et catégorisation dans l'entretien : sur une enquête sociologique à Louviers*, în „Langages", 74, p. 47—91.
Nica, D. 1988 — *Teoria părților de vorbire. Cu aplicații la adverb*, Iași, Editura Junimea.
Pop, L. 1984 — *Pentru o definiție a dialogului*, în Carmen Vlad (coord.), *Semiotică și poetică* 1, Cluj-Napoca, [T.U.C.], p. 1—38.
Pop, L. 1985 — *Mărci dialogale*, în LR, XXXIV, nr. 5, p. 420—426.
Simonin, J. 1984 — *Les plans d'énonciation dans „Berlin Alexanderplatz" de Döblin ou de la polyphonie textuelle*, în „Langages", 73, p. 30—56.
Wunderli, P., 1974 — *Syntaxe transphrastique : fr.* **non**, în SCL, XXV, nr. 5, p. 461—487.

Quelques remarques sur les connecteurs pragmatiques du roumain

(Résumé)

L'auteur se propose de délimiter et de décrire le système et le fonctionnement de quelques catégories de connecteurs pragmatiques du roumain. Les embrayeurs de réponse — le type le plus représentatif des connecteurs de la conversation quotidienne — ont des valeurs sémantiques et pragmatiques assez divers, mais leur comportement se laisse circonscrire à l'aide de certains critères (position, rapport à l'acte de langage, capacité d'attribuer le contenu de l'énoncé au locuteur, etc.).

Martie 1989

Institutul de Lingvistică
București, str. Spiru Haret nr. 12

BDD-A9444 © 1989 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:36 UTC)